

BIỂU TƯỢNG ĐẤT TRONG TIỂU THUYẾT *CUỐN THEO CHIỀU GIÓ* CỦA MARGARET MITCHELL

• Nguyễn Thị Tuyết(*)

Tóm tắt

Trong tiểu thuyết Cuốn theo chiều gió, cùng với những diễn giải về cuộc Nội chiến nước Mỹ (1861-1865) và câu chuyện tình bất tử giữa Scarlett O'Hara và Rhett Butler, Margaret Mitchell đã sáng tạo thêm một huyền thoại mới về đất mang đậm màu sắc văn hóa miền Nam nước Mỹ nửa sau thế kỷ XIX. Đất trong tác phẩm mang ý nghĩa biểu tượng rất phong phú: là miền đất hứa để Gerald O'Hara tạo lập sự nghiệp, gắn với những đôn điền bông vải, Tara trở thành biểu tượng cho nền văn minh trồng trọt, đồng thời đất cũng là mẹ hiền vĩnh cửu chở che, bảo vệ cho Scarlett. Và phân tích biểu tượng đất cũng là con đường ngắn nhất để lý giải quan điểm chính trị của Mitchell.

Từ khóa: Biểu tượng đất, Cuốn theo chiều gió, Margaret Mitchell.

1. Đặt vấn đề

Cuốn theo chiều gió được xuất bản lần đầu tiên năm 1936, một năm sau đoạt giải Pulitzer, khẳng định sự thành công nhanh chóng. Được đón nhận rộng rãi trên thế giới, cuốn tiểu thuyết duy nhất của Margaret Mitchell (1900-1949) đã trở thành hiện tượng trong lịch sử ngành xuất bản ở Mỹ. Tác phẩm đã thật sự vượt qua mọi giới hạn để đến với công chúng khi David O. Selznick (1902-1965) và cộng sự đã chuyển thể tiểu thuyết của Mitchell thành bộ phim ăn khách bậc nhất trong lịch sử điện ảnh, trở thành bộ phim có doanh thu cao nhất thế giới năm 1939. Chinh phục được độc giả, có lẽ, trước nhất là câu chuyện tình yêu của cô tiểu thư hoa khôi Scarlett O'Hara mạnh mẽ, bướng bỉnh và “con chiên ghè” thức thời mà thượng phong lưu Rhett Butler, diễn ra trong bối cảnh cuộc Nội chiến khốc liệt (1861-1865) và thời kỳ Tái thiết thiếu thốn (1865-1877). Bên cạnh đó là nhiều chủ đề quan trọng khác như chủ đề về sự sống còn (survival) mang bản sắc dân tộc tính của người Mỹ, vấn đề sắc tộc nóng hổi tính thời sự... Xuyên qua các hệ chủ đề ấy, đất (Tara), hình ảnh mở đầu và kết thúc tác phẩm, có ý nghĩa biểu tượng rất phong phú, cùng với hệ thống nhân vật sắc nét và lối kể chuyện hấp dẫn, *Cuốn theo chiều gió* đã để lại ấn tượng sâu sắc trong lòng bạn đọc nhiều thế hệ.

Từ những cách tiếp cận khác nhau như Ký hiệu học, Ngôn ngữ học, Nhân học, Văn hóa học... thì biểu tượng (symbol) được hiểu theo nhiều cách khác nhau, song nội hàm cơ bản là chỉ “những hình

ảnh, kí hiệu tượng trưng, chứa đựng những mối quan hệ liên can và những qui ước chung của một cộng đồng” [2, tr. XXIV]. Nó là một hình thái biểu hiện ngôn ngữ đặc trưng, là “đơn vị cơ bản của văn hóa” (Nguyễn Văn Hậu), nó quy định thế ứng xử của con người và làm cho một số đông người có thể giao tiếp với nhau, liên kết họ thành một cộng đồng riêng biệt. Tính chất đa nghĩa, trừu tượng, thậm chí là mơ hồ của các biểu tượng khiến cho việc phân tích và giải mã biểu tượng trong các tác phẩm văn học không dễ dàng, đôi khi lâm vào tình trạng bế tắc, tạo nên những “cuộc tranh luận liên miên về ý nghĩa của những biểu tượng” (Raymond Firth). Mỗi giai đoạn lịch sử xã hội tạo sinh những biểu tượng, hệ biểu tượng khác nhau gắn với đặc trưng văn hóa của cộng đồng đó, biểu tượng đất trong tác phẩm *Cuốn theo chiều gió* là một ví dụ điển hình.

Trong bề dày của văn hóa nhân loại, đất là một nguyên mẫu vĩnh hằng, đất gắn với sự nảy nở, tình yêu thương, sự nhẫn nại và thanh lọc, đất là nơi sinh ra ta và cũng là nơi ta trở về, sau tất cả; bên cạnh những ý nghĩa tự thân đó, đất trong tiểu thuyết *Cuốn theo chiều gió* còn gắn bó mật thiết với cuộc đời từng con người, từng thế hệ, hết như gia phả dòng họ O'Hara đã được Tara cất giữ. Vượt lên trên ý nghĩa gia đình, quê hương (bang Georgia) đất còn mang ý nghĩa biểu tượng cho nền văn minh nông nghiệp ở miền Nam trước Nội chiến, là miền đất hứa cho những người thất vọng ở cựu lục địa ra đi tìm chân trời mới.

2. Nội dung

2.1. Miền đất hứa

Đất là tài sản vô giá của tự nhiên, có lẽ nó vô

(*) Trường Đại học An Giang.

giá nên từ xưa đến nay và mãi về sau; và lịch sử của nhân loại là lịch sử ghi lại quá trình xâm chiếm đất đai của các bộ tộc, bộ lạc, quốc gia, dân tộc... Với những cuộc phát kiến địa lý, người châu Âu đã tìm ra châu Mỹ. Tân thế giới, miền đất hứa với biết bao say mê và hy vọng cho những kẻ bị đàn áp về tôn giáo, thất vọng về chính trị, thất chí về ý hướng, là giấc mơ vật chất phù hoa của những kẻ tha phương cầu thực, là chốn nương náu cho những kẻ tội đồ... Với Gerald O'Hara, nước Mỹ trước nhất là ân nhân, là chốn thiên đường để ông lập nghiệp và về sau là quê hương xứ sở, nơi ông sẽ về với đất mãi mãi.

Hai mươi một tuổi, từ Ái Nhĩ Lan, Gerald đặt chân lên đất Mỹ. Hành trang là một ít áo quần, hai đồng si-ling và “cái đầu được treo giá 100 đồng bằng Anh” [3, tr. 38] vì tội giết tên quản lý theo phái Orange, chỉ vì hấn xúc phạm ông bằng việc huýt sáo điệu nhạc “The Boyne Quarter” - điệu nhạc đánh dấu sự thất bại của phe hoàng tộc Stuart. Gerald không phải là ngoại lệ, vì từ “nhiều năm nay dòng họ O'Hara thường bị nhân viên cảnh sát Anh nghi ngờ về những hoạt động lén lút chống chánh phủ” [3, tr. 38] nhưng khác với hai người anh đã trở thành những “thương gia phát đạt” ở Savannah, Gerald sớm nuôi giấc mộng “có được thật nhiều nô lệ và trở thành một địa chủ thanh lịch” [3, tr. 41]. Đến đất nước bình đẳng về những cơ hội, Gerald rất tự tin mình sẽ thành công; mặc dầu thân hình nhỏ bé, kiến thức thiếu hụt, nhưng điều đó không quan trọng bằng việc ông có thừa lòng quả cảm và sự nhanh nhẹn, kiên quyết để nắm bắt thời cơ. Những thứ quý nhất cuộc đời Gerald, (Pork- “tên hầu cận giỏi nhứt miền duyên hải”, dải đất mà sau này trở thành đồn điền Tara và người vợ là cô tiểu thư Ellen Robillard kiều hãnh), đều có được nhanh chóng như một phép màu, và điều đó càng chứng tỏ, Gerald hiểu được tập quán đặc trưng của mảnh đất ông đang sống và ông đã sớm thuộc về nơi này.

Nếu nhờ dòng máu Ái Nhĩ Lan mạnh rượi và cái “can đảm dám liều sanh tử trong một ván bài” giúp Gerald có được Tara và gây dựng được sự nghiệp thì cũng chính dòng máu nóng ấy sôi sục tình yêu đất lớn lao, gắn bó với cuộc đời và cái chết của ông. Ông dành cho cô con gái cưng những lời gan ruột: “Đất đai là thứ duy nhất có ý nghĩa, xứng đáng để bỏ công làm lụng, xứng đáng

để chiến đấu bảo vệ, xứng đáng để chết vì nó, bởi vì đó là thứ duy nhất mãi mãi tồn tại” [3, tr. 33]. Tình yêu gắn bó với đất đai có lẽ là tình cảm nhân bản của mỗi con người, tuy nhiên, để đúc rút lại thành chân lý truyền đời cho con cái như Gerald thì quả là rất hiếm. Gerald O'Hara, nhân vật được lấy nguyên mẫu từ ông cố ngoại của Mitchell, Phillip Fitzgerald, một người Công giáo Ireland, yêu đất tha thiết đã tự xây dựng được một đồn điền gần Jonesboro ở Fayette County. Có lẽ, châm ngôn của Gerald cũng chính là kinh nghiệm được hun đúc từ cuộc đời vất vả của ông cố nhà văn, và cũng như Scarlett, Mitchell lớn lên trong tình yêu gắn bó với quê hương, thủ phủ Atlanta xinh đẹp, vùng đất xinh tươi, màu mỡ hoa trái bốn mùa đã trở thành nguồn cảm hứng sáng tạo nghệ thuật bất tận.

Với ông O'Hara, đất không chỉ đem lại của cải với những cánh đồng bông “dài mút mắt tới tận chân trời đỏ thắm”, bước lên địa vị của một kẻ phong lưu quý tộc da trắng, mà sâu sắc hơn, đất đem lại một tình cảm gắn bó ấm áp, “đất đã hóa tâm hồn”. Trước khi đến Mỹ, nước Mỹ có lẽ chỉ là chốn dung thân, nhưng ngay khi có được Tara ông không còn là kẻ tha phương nữa, vì nước Mỹ đã trở thành quê nhà trong tình yêu với đất: “ông có cảm tưởng như vừa trở lại quê nhà” [3, tr. 43], và tự cho mình là người miền Nam chính cống và được cả xã hội thượng lưu chấp nhận. Không phải là quê nhà chốn cố quốc Ái Nhĩ Lan, mà từ miền đất hứa này ông nghĩ về sự tỏa rạng của dòng họ O'Hara bằng cách mở rộng, phát triển Tara với tất cả tình yêu và hy vọng. Không phải chỉ nơi mình sinh ra mới là quê hương, chân lý này đã được nhiều thi nhân khẳng định: *Khi ta ở chỉ là nơi đất ở/Khi ta đi đất đã hóa tâm hồn* (Chế Lan Viên), O'Hara không cần phải “ra đi” mới nhận ra vai trò của đất. Đất đã cho ông tất cả, và vì ý nghĩa lớn lao ấy, ông cùng với nhân dân miền Nam đã đứng lên bảo vệ từng tấc đất, bảo vệ nền văn minh đồn điền, bảo vệ chế độ nô lệ dẫu nó phản tiến bộ.

2.2. Đất - Mẹ Vĩnh hằng

Trong cuốn *Từ điển biểu tượng văn hóa thế giới* khẳng định, “đất tượng trưng cho chức năng người mẹ”, đất là “nguồn gốc của hiện hữu và sự sống”, là sự “chờ che chống lại mọi sức mạnh hủy diệt” [2, tr. 287]. Với Scarlett, Tara mang ý nghĩa lớn lao như thế nhưng phải trải qua Nội chiến, phải

bước qua thời tuổi trẻ vô lo cô mới ý thức được tình yêu đối với đất; đến cuối tác phẩm, khi mất hết tất cả: ba má, Melanie, và tình yêu đối với hai người đàn ông mà suốt đời cô không hiểu. Một người suốt đời cô giữ tình yêu trong tim như là nguồn sống, nhưng cuối cùng ngộ ra rằng đó không phải là người cô yêu (Ashley Willkes). Còn người kia yêu cô bằng tình yêu cháy bỏng, nuông chiều nhưng cô hờ hững, lúc nhận ra thì đã quá muộn (Rhett Butler). Lúc đó cô mới hiểu được vai trò và ý nghĩa sâu sắc của Tara đối với bản thân nói riêng và đất đai đối với người miền Nam nói chung.

Ngay từ đầu tác phẩm vẻ đẹp của Tara đã được thể hiện trong bức tranh thanh bình trù phú, màu đỏ nặng phù sa của vùng Georgia như ẩn dụ về dòng máu nuôi dưỡng, tiếp thêm sinh lực cho Scarlett, cho người miền Nam, cho những đồn điền bông vải:

Đó là một vùng đất đỏ hoang sơ, **đỏ như màu máu** sau những cơn mưa, như bụi gạch nung vào mùa hạn hán, vùng sản xuất bông vải tốt nhất thế giới. Đó là một miền dễ thương với những ngôi nhà trắng, những cánh đồng thanh bình được cày xới và những dòng sông vàng lững lờ, nhưng cũng là một miền đất với nhiều sự tương phản, giữa ánh nắng chói chang và bóng râm dày đặc. Những đồn điền khai hoang và hàng dặm dài bông vải, ngửa mặt mỉm cười ánh mặt trời ấm áp, hiền hòa, dễ chịu [3, tr. 7-8].

Nếu với ông Gerald, đất (Tara) là cơ sở để ông xây dựng sự nghiệp, thì với Scarlett, Tara là tất cả cuộc đời, tình yêu và chính nhờ đất chỉ cho cô biết sự tinh ngộ sau mỗi sai lầm, vấp ngã. Nội chiến 1861-1865 có lẽ là biến cố lớn nhất trong lịch sử nước Mỹ thế kỷ XIX, và trong *Cuốn theo chiều gió*, đó cũng là biến cố đầu tiên trong cuộc đời của Scarlett kiêu kỳ. Nội chiến đã cướp đi cuộc sống êm đềm sung túc của những người da trắng giàu có ở miền Nam, cướp đi những ngày vũ hội, những thú vui thanh lịch của cô gái mới lớn, cướp luôn cả tuổi thanh xuân và hạnh phúc của cả một thế hệ. Nhưng chính biến cố ấy đã khiến cô gái đồng đánh Scarlett vụt trưởng thành một cách nhanh chóng, trở thành trụ cột gia đình. Tuy nhiên, sự trưởng thành trước nhất của cô là ở nhận thức về thực tại và bản thân, mà đất là đối tượng đầu tiên chỉ cho cô biết cô là ai và điều gì là quan trọng nhất đối với cô. Nếu trước đây Rhett Butler cho rằng chiến tranh là

vì tiền thì giờ đây, khi quan sát Tara, cô nhận thấy rằng người ta đánh nhau vì đất, vì những mẫu đất phì nhiêu, vì những con sông đục ngầu phù sa, vì những ngôi nhà trắng tinh giữa những khóm mộc lan mát rượi. Sâu xa hơn cô nhận thấy tình yêu dạt dào với đất, nhận thấy dòng máu Ái Nhĩ Lan đang chảy rần rật trong mạch máu của mình, như lời cha cô đã khẳng định: “đối với bất kỳ ai mang một giọt dòng máu Ái Nhĩ Lan trong huyết quản, tại sao mảnh đất mà họ sống trên đó là bà mẹ hiền? Tình yêu đất sẽ đến với con, và nó sẽ không thể nào biến mất... [3, tr. 33].

Sau đêm Atlanta thất thủ, Scarlett trở về Tara giữa đồng đỏ nát, cô tiểu thư ngày nào phải đi lượm lật rau củ từ vườn của hàng xóm, đói khát và kiệt sức cô nằm xuống đất và cảm thấy: “Đất mềm mại và êm dịu như gối lông” [3, tr. 354]. Như được đất mẹ tiếp sức, cô ngẩng cao đầu tuyên bố: “Những gì đã qua đều thuộc về quá khứ, những gì chết đã chết rồi”, cô phải tiếp tục sống. Giữa thế giới đảo lộn chỉ tình yêu đối với mảnh đất này là không thay đổi, mảnh đất bao gồm những ngọn đồi và đất đỏ, “**mảnh đất thân yêu đỏ như máu**, đỏ như ngọc thạch lựu, đỏ như son...” [3, tr. 360]. Đất đỏ như máu lập đi lập lại như một thông điệp: đất là máu chảy trong huyết quản, ăn sâu vào máu thịt, là sự sống, là tình yêu như bà mẹ hiền của cô và trong tâm thức lại vang lên lời dạy của cha ngày trước, mà lúc đó còn quá trẻ dại cô chưa hiểu được: Đất đai là vật duy nhất con người phải cần lao, phải chiến đấu để bảo vệ và chết vì nó,... Và cô đã sống như lời dạy của cha, cô tìm mọi cách để khôi phục Tara: lao động như một người nô lệ, sẵn sàng bán chết tên Yankee vì nó cướp phá Tara, lặn lội đến Atlanta, chịu hạ mình trước Rhett Butler để có thể xoay xở 300 đôla, và sẵn sàng nhẫn tâm cướp cả vị hôn phu của em gái mình, Suellen, để có tiền nộp thuế, để Tara không thể rơi vào tay kẻ khác.

Đất trở thành máu thịt, là mẹ hiền nuôi dưỡng và chở che Scarlett, vì vậy trước những biến cố của cuộc đời cô lại trở về Tara như một lẽ tự nhiên. Đêm Atlanta chìm trong biển lửa, giặc dã bao vây cắt đứt giao thông, vậy mà Scarlett vẫn dứt khoát trở về Tara, mà đồng hành là một sản phụ (Melanin), một trẻ sơ sinh vừa mới chào đời, thằng bé Wade không nhỡ, và con Prissy, một nô lệ lười biếng,

sợ sệt đủ điều. Scarlett với một nỗ lực phi thường mới thúc được con ngựa còm lê từng bước mỗi mét, vượt qua tất cả mọi nỗi sợ hãi để trở về nhà. Vì cô nghĩ về đến Tara là có thể đặt xuống gánh nặng mà cô đang phải mang, vì cô nghĩ ở Tara sẽ có má, có Mammy chở che, vỗ về... nhưng chờ đợi cô là cảnh đổ nát, chết chóc, hoang tàn. Dầu vậy Tara vẫn luôn là nhà, là chốn bình yên vĩnh cửu chở che, an ủi cô vượt qua nỗi đau mất má, mất ba, mất đứa con, giọt máu còn đang hoài thai mà cô yêu thương hy vọng sẽ là cầu nối để cô và Rhett sống hạnh phúc. Bốn lần trở về Tara là bốn lần cô gặp đau thương và bất hạnh, nhưng sau đó, cô lại ra đi mạnh mẽ hơn, như thân An-tê chạm vào đất mẹ để có thêm sức mạnh, nghĩ đến Tara, Scarlett lại kiên cường và kiêu hãnh hết nhận xét của Rhett:

Đôi lúc tôi (Rhett) nghĩ cô ấy (Scarlett) như thần khổng lồ **An-tê** cứ mỗi lần chạm vào **Đất mẹ** lại khỏe lên gấp bội. Đối với Scarlett ở xa cái **mảnh đất đỏ** bùn lầy thân yêu của cô ấy quá lâu là một bất ổn. Cái cảnh **những đồng bông mọc lên tươi tốt**, còn hiệu nghiệm hơn mọi thứ thuốc bổ của bác sĩ Meade [3, tr. 782].

Scarlett yêu mảnh đất Tara bằng một tình yêu bản năng thiên phú, tự bản thân cô, có lẽ, sẽ không ý thức được điều đó nếu không có ông O'Hara, Ashley và Rhett lần lượt chỉ ra cho cô thấy Tara có ý nghĩa như thế nào đối với cuộc đời cô. Tưởng rằng Ashley là lẽ sống của đời mình, Scarlett suốt đời theo đuổi, nhưng thực ra, cô không hiểu chính mình, cô yêu Tara hơn tất thảy. Chính Ashley cũng không thể nào thay thế được Tara trong tâm hồn cô, chỉ cần đặt một nắm đất vào tay là đánh thức lương tri, trách nhiệm của cô tức khắc, khi cô tuyệt vọng rủ Ashley bỏ trốn, trút bỏ gánh nặng gia đình và thuê đất Tara trong thời kỳ khốn khó:

- “Không còn gì nữa”, cuối cùng cô (Scarlett) nói. “Không còn gì cho em. Không còn gì để yêu. Không còn gì để chiến đấu. Anh (Ashley) đã đi và Tara sẽ mất”.

- Còn chứ, cô vẫn còn thứ này (...) **Thứ mà cô yêu hơn cả tôi, mặc dù là cô có thể không biết nó**. Cô chưa mất Tara đâu.

Anh cầm lấy bàn tay mềm mại của cô, và để vào đây miếng đất ấm, rồi khép các ngón tay cô lại [3, tr. 438].

Đến cuối tác phẩm, Scarlett muộn màng nhận

ra Rhett Butler mới là người đàn ông đích thực của đời mình, nhưng tình yêu mà Rhett dành cho cô đã hết và đã chết, cô đau đớn tột cùng, cô cần một nơi yên tĩnh để chữa lành vết thương, để tái sinh và tiếp tục dần thân, nghĩ đến Tara cô cảm thấy như “có một bàn tay mát rượi âu yếm vỗ về trái tim”. Nếu trong tình yêu với Ashley, đất chỉ cho cô thấy sai lầm của mình thì đất là bến đỗ bình yên dưỡng sức để cô có thể lấy lại được trái tim của Rhett. Cả hai người đàn ông yêu cô và cô yêu đều nhận thấy rằng, cô yêu mảnh đất Tara hơn bất kỳ ai trong số họ, và có lẽ vì vậy, trở về Tara sau tất cả mọi biến cố là con đường tối hậu của cuộc đời Scarlett. Như một ẩn ức mà có thể Mitchell không ý thức được: bài học từ đất của ông Gerald gắn liền với công cuộc xây dựng đồn điền, của cải, Scarlett nhìn Tara phát triển với cảnh những đồng bông mọc lên tươi tốt như đem lại sức mạnh cho cô... Đất đai không chỉ gắn bó chặt chẽ với cuộc đời Scarlett, mà còn là là trụ cột tinh thần cô sau những giông bão của cuộc đời.

2.3. Đất - Cuồng rôn của văn hóa đồn điền

Cuộc sống đồn điền hài hòa giữa người da đen và người da trắng, cùng với ý nghĩa biểu tượng Mammy “như người mẹ thứ hai của Scarlett” [4, tr. 77] đã đưa đến một cái nhìn sai lệch về miền Nam trước Nội chiến, về vấn đề chủng tộc, về lịch sử... Vì vậy, nhiều nhà nghiên cứu khẳng định: Margaret Mitchell và cuốn tiểu thuyết của bà mang tư tưởng phân biệt chủng tộc, ủng hộ chế độ nô lệ. Lý giải tư tưởng này cần đặt vấn đề trong bối cảnh tác phẩm ra đời là thời kỳ đại khủng hoảng (1929-1933), nó phá hủy và làm tê liệt nền kinh tế nước Mỹ nói riêng hết như những thảm khốc mà Nội chiến đã gây ra; những khó khăn mà thế hệ Mitchell đang phải hứng chịu không khác gì thế hệ ông cha bà đã trải qua. Hơn nữa, những hiểu biết lịch sử của nhà văn về Nội chiến là những diễn giải lịch sử phổ biến ở miền Nam nửa đầu thế kỷ XX, như nhận định của nhà sử học đương đại Richard N. Current (1912-2012):

Không nghi ngờ gì đó thực sự là một bất hạnh, *Cuốn theo chiều gió* đã bắt tử hóa nhiều huyền thoại về Tái thiết, đặc biệt là liên quan tới người da đen. Margaret Mitchell không cùng nguồn gốc chủng tộc với họ [người da đen] và một tiểu thuyết gia trẻ khó có thể bị coi là có lỗi, khi cô không biết những gì

mà đại đa số những sử gia chuyên nghiệp, chín chắn đều không biết, cho đến nhiều năm sau [1, tr. 87].

Tư tưởng ủng hộ chế độ nô lệ của nhà văn vừa như một ẩn ức cá nhân vừa là nét riêng trong truyền thống văn hóa miền Nam, hiện lên rõ nét nhất thông qua biểu tượng đất. Ngay từ những trang đầu của tác phẩm đã vang lên lời đe dọa của đại ngàn thoáng trong gió: “Hãy coi chừng! Hãy coi chừng! Ta đã chiếm giữ các ngươi một thời! Ta vẫn có thể tái chiếm những gì đã mất” [3, tr. 8]. Có lẽ đó là tiếng lòng của Mitchell nói riêng và người dân miền Nam nói chung muốn trở về với nhịp sống ngày xưa.

Xuyên suốt chiều dài tác phẩm *Cuốn theo chiều gió*, biểu tượng đất gắn liền với đồn điền Tara, với nền kinh tế nông nghiệp trù phú ở miền Nam. Tara không chỉ là nhà của Scarlett mà quan trọng hơn đó là cội nguồn sức mạnh tạo nên con người cô. Nếu Tara là tình yêu, lẽ sống của ông Gerald, là lý do Scarlett suốt đời chiến đấu bảo vệ thì đất cũng là nguyên nhân sâu xa để người da trắng quý tộc miền Nam luôn ôm ấp và níu giữ chế độ nô lệ như một mô hình của nền văn minh tiên tiến. Ở đó người da trắng thụ hưởng cuộc sống giàu sang, người da đen hạnh phúc với thân phận những tôi tớ trung thành mà điển hình là bà vú Mammy, bác Peter... trở thành những thành viên trong gia đình của người da trắng. Những đồn điền bông vải cần bàn tay chăm sóc của người nô lệ, và cũng chính bông vải đem lại hạnh phúc cho họ thì có cần phải giải phóng người da đen, có cần nổ ra Nội chiến? Viết *Cuốn theo chiều gió* như một hoài niệm nhưng đồng thời Mitchell cũng đặt ra một câu hỏi đối với lịch sử, đối với thời đại, đọc tác phẩm từ ý nghĩa của biểu tượng đất là một cách lý giải câu hỏi ấy.

Nếu *Cuốn theo chiều gió* là câu chuyện tình yêu hòa lẫn với câu chuyện lịch sử thì quan điểm lịch sử ấy được hiển lộ thông qua biểu tượng đất, như một ẩn ức mà có thể nữ nhà văn không ý thức được. Đất như biểu tượng của văn hóa đồn điền ở miền Nam, phá tan đồn điền cũng là cắt phăng “cuống rốn” tiếp máu cho văn minh nông nghiệp. Nếu Tara phục hồi sức sống, dẫn dắt lương tri Scarlett, thì chính quê hương Georgia cũng chính là sợi neo giữ thăng bằng cho tâm hồn và tư tưởng Margaret sáng tạo. Vượt lên trên ý nghĩa cá nhân của Scarlett, của ông Gerald... đất trong tác phẩm

Cuốn theo chiều gió, còn trở thành biểu tượng cho miền Nam. Nội chiến đi qua càn quét và hủy diệt những đồn điền xanh tươi, những bữa tiệc xa hoa và những lễ nghi trang nhã, hủy diệt miền Nam cũ, hủy diệt những người như Ashley và thế giới êm đềm của họ. Tuy nhiên miền Nam vẫn tồn tại ở đất đai, ở tình yêu của họ đối với đất. Đó là sợi dây bí mật để Mitchell hy vọng “sẽ tái chiếm những gì đã mất”, như Scarlett đã khôi phục Tara, người dân miền Nam sẽ xây dựng lại nền văn minh đã mất, đó là một trong những cơ sở để các nhà nghiên cứu khẳng định rằng Mitchell muốn tiếp tục phát huy nền nông nghiệp đồn điền, đồng nghĩa với tư tưởng bảo vệ chế độ nô lệ, bởi nô lệ là lực lượng lao động để duy trì nền sản xuất đó.

Có thể Mitchell chưa ý thức hết về điều này, tuy nhiên, trong những trang tiếp theo của cuốn tiểu thuyết, những bàn tay của hoa khôi miền Nam cũng biết hái bông khi cấu trúc văn hóa xã hội thay đổi. Thực tế thời Tái thiết cho thấy diện tích trồng bông vẫn chiếm số lượng ưu thế so với cây lương thực, thuốc lá và mía, bông vải vẫn đem lại nguồn lợi lớn nhất cho nền kinh tế miền Nam; và nhận định muốn trồng bông vải phải cần người nô lệ da đen đã trở nên sai lầm, Tara cũng không còn hoạt động như cũ, giờ nó là một trang trại (farm)... không phải là một đồn điền (plantation), như lời của Will Benteen: “Tara là trang trại khá nhất trong Hạt, nhờ chị và tôi, chị Scarlett a, nhưng nó chỉ là một trang trại, chứ không phải là một đồn điền” [3, tr. 788]. Cùng với sự hồi sinh của những trang trại xung quanh, Scarlett nuôi hy vọng về những cánh đồng bông vải bạt ngàn lại nở rộ dưới nắng, mát mắt đến tận chân trời...

3. Kết luận

Biểu tượng đất trong tác phẩm không chỉ là thiên nhiên tươi đẹp, màu mỡ như chính chân dung và tình yêu của Mẹ gắn bó mật thiết với cuộc đời nhân vật Scarlett, cũng như Georgia là nguồn cảm hứng bất tận cho Mitchell. Điều đó giải thích thái độ chính trị của bà một cách rất ráo: tâm thức người miền Nam gắn với đồn điền, với đất đai, với nô lệ đã trải qua bao nhiêu thế hệ, nên không dễ gì thay đổi. Cuộc sống ở Tara, văn hóa đồn điền tượng trưng cho văn hóa miền Nam, và trong chiều dài của cuốn tiểu thuyết nét văn hóa ấy đã dần dần bị thay thế, tuy nhiên đất (Tara) vẫn còn

đó, mãi còn nguyên giá trị, “là thứ duy nhất trên đời xứng đáng để được chiến đấu và bảo vệ,... là vật duy nhất trên đời mãi mãi tồn tại”, từ thế hệ này, sang thế hệ khác.

Cuốn theo chiều gió là một diễn giải về cuộc Nội chiến và thời Tái thiết ở miền Nam nước Mỹ từ góc nhìn của một phụ nữ da trắng, tư tưởng của

Mitchell trong tác phẩm như thế nào, lịch sử đã và đang phán xét, điều quan trọng hơn mà ta thấy được là nhà văn đã cảm nhận và giải thích như thế nào về thế giới ấy. Trải qua thời gian, vẻ đẹp và sức sống của *Cuốn theo chiều gió* không ngừng quyến rũ độc giả, và vì vậy càng làm giàu thêm ý nghĩa của tác phẩm nghệ thuật chân chính./.

Tài liệu tham khảo

[1]. Castel, Albert (2010), *Winning and Losing in the Civil War: Essays and Stories*, University of South Carolina Press.

[2]. Chevalier J., Gheerbrant A. (Phạm Vĩnh Cư chủ biên, 2002), *Từ điển biểu tượng văn hóa thế giới*, NXB Đà Nẵng, Trường viết văn Nguyễn Du, Đà Nẵng.

[3]. Mitchell, Margaret (Vũ Kim Thư dịch, 2010), *Cuốn theo chiều gió*, NXB Văn học, Hà Nội.

[4]. Nguyễn Thị Tuyết (2017), “Ý nghĩa của biểu tượng Mammy trong tiểu thuyết *Cuốn theo chiều gió*”, *Tạp chí Khoa học Trường Đại học Cần Thơ*, tập 51C, tr. 74-81.

THE LAND SYMBOL IN *GONE WITH THE WIND*

BY MARGARET MITCHELL

Summary

In the novel *Gone with the Wind*, along with interpretations of the American Civil War (1861-1865) and the immortal love story between Scarlett O’Hara and Rhett Butler, Margaret Mitchell created a new myth of land fully characteristic of Southern United States culture during the second half of the nineteenth century. Land in this work is very abundant in symbolic meanings: the promising land for Gerald O’Hara’s career in association with cotton plantations; Tara symbolizing agriculture civilization as well as an eternal mother guarding Scarlett. And analyzing land symbols is also the best way to explain Mitchell’s political views.

Keywords: The land symbol, *Gone with the Wind*, Margaret Mitchell.

Ngày nhận bài: 15/11/2018; Ngày nhận lại: 17/12/2018; Ngày duyệt đăng: 27/12/2018.